

Brevkortets historia 1872–1925

av Jan Billgren

Inledning

De första brevkorten infördes i Österrike år 1869. Sverige införde det nya försändelseslaget den 1 januari 1872. Valören på detta första, officiella kort var densamma som brevpportot vid denna tid, nämligen 12 öre.

Kungörelsen om införande av brevkort i Sverige är daterad den 20 december 1871. Av denna framgår att allmänheten skulle "beredas tillfälle att begagna sig" av brevkort från och med den 1 januari 1872. Brevkorten skulle skickas ut till postkontoren utan rekvisition i mån av tillgång. De kan alltså ha levererats till en del postkontor redan före den 1 januari.

I kungörelsen, som återgavs i ett cirkulär, utgivet den 23 december, meddelades att brevkorten fick postbefordras även före utgången av 1871. Något sådant brevkort är emellertid inte känt för närvarande.

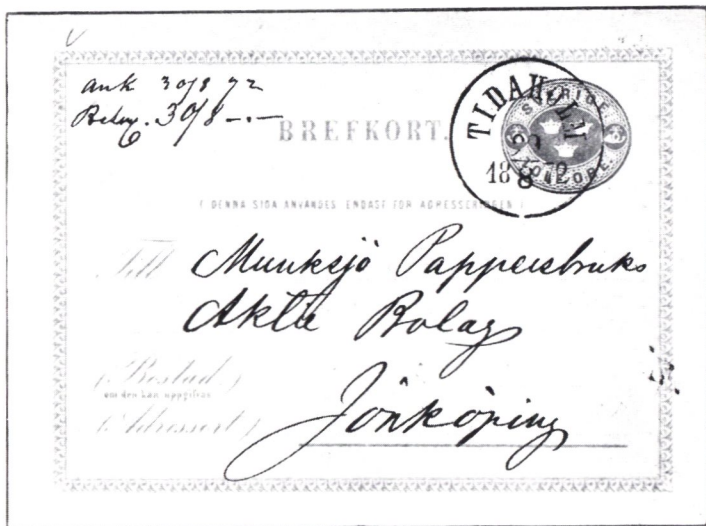
Brevkorten fick för 12 öre i porto skickas såväl inrikes som till Danmark och

JAN BILLGREN är född år 1936. Universitetslektor i företagsekonomi i Lund. Ordförande i SSPD (Sällskapet för Svensk Posthistorisk Dokumentation). Ledamot av SFF:s (Sveriges Filatelist-Förbund) styrelse åren 1984–1989. SFF:s representant i FIP:s (Fédération Internationale de Philatélie) posthistoriska kommission.

Norge. Om det användes till ett annat land fick det tillägsfrankeras med frimärken upp till brevpportot.

De första svenska brevkorten var som framgått ovan närmast ett alternativ till brev och drog lika mycket i porto. Man kan därför förmoda att efterfrågan till en början inte blev så stor, särskilt som man samtidigt kunde skicka ett frankokouvert för samma porto (även om priset på ett sådant var 13 öre). Under år 1872 såldes heller inte fler än ca 27 400 kort.

Brevkortsportot kom emellertid att sjunka i snabb takt: den 1 januari 1873 sänktes det till 10 öre och fyra år senare till

Det första inrikes brevkortet som utkom den 1 januari 1872 och som var i bruk under endast ett år.

6 öre, dvs till halva brevpportot. Detta medförde givetvis en starkt stegrad efterfrågan, något som också upplagesiffrorna ger vid handen (se nästa avsnitt).

De första fem åren fanns endast av Generalpoststyrelsen utgivna brevkort med valörsiffra i relieftryck i övre högra hörnet. Den 1 januari 1877 blev det emellertid tillåtet att framställa brevkort på privat väg, om de storleks- och utseendemässigt skulle motsvara de officiella. Portot erlades genom frankering med frimärken (6 öre fram till den 1 januari 1885).

Officiella brevkort

Under de första fem åren fanns, som redan nämnts, endast av Generalpoststyrelsen utgivna, officiella brevkort. De första brevkorten hade formatet 122×87 mm men från 1879 det inom Världspostföreningen överenskomna 140×90 mm. De första framställdes med litografiskt tryck, de senare i boktryck.

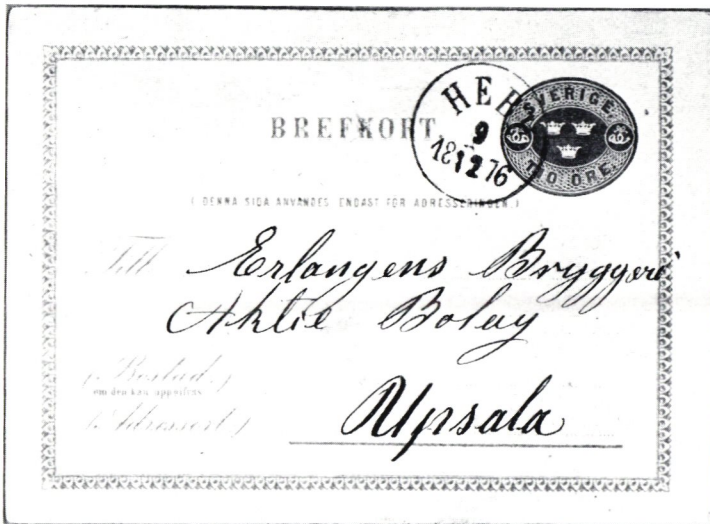
Det första brevkortet med valören 12 öre trycktes av Lithografiska Aktiebolaget i Norrköping. Antalet levererade brevkortsämnen uppgick till 100 000. Av dessa försågs endast hälften med valörstämpel hos Bagges tryckeri. 45 410 stycken utsän-

des till postkontoren, varav 16 005 återkom till frimärksförrådet, när de drogs in med utgången av år 1872. Den sålda upplagan uppgick således till ca 27 000. Det kan emellertid tillfogas, att ett okänt antal av dessa brevkort såldes till samlare fram till slutet av 1920-talet.

Efter ett år utkom två nya brevkort, ett i valören 6 öre och ett 10-öres. Det första var avsett för lokalporto medan det andra var avsett för inrikes bruk. 6-öreskortet hade fram till utgången av 1876 endast levererats i 27 000 exemplar, medan det där-efter levererades i drygt 1,6 miljoner fram till 1880. Under denna tid gällde det även som inrikes porto. 10-öreskortet, som också kunde användas till Danmark och Norge fram t o m 1876, hade fr o m 1877 ett nytt användningsområde, nämligen till övriga utlandet. Det såldes i 237 000 exemplar.

Före Världspostföreningens bildande fanns inget särskilt brevkortsporto till utlandet (utom till Danmark och Norge). Brevkort som skickades till utlandet behandlades som brev och fick följaktligen tilläggsfrankeras upp till brevpportot.

Tilläggsfrankerade brevkort till utlandet från tiden före den 1 juli 1875, då Världs-

10-öres brevkort som utkom den 1 januari 1873 och då gällde för inrikes porto. Det avbildade kortet är använt i december 1876, dvs den sista månaden för det inrikes 10-öresportot.

postföreningens första konvention trädde i kraft, är ytterst sällsynta. Endast ett sådant brevkort finns f n dokumenterat; det rör sig om ett 6-öres brevkort som tilläggsfrankerats med 18 öre för att motsvara brevportot till Tyskland mellan 1873 och 1875. Även brevkort till Danmark och Norge är sällsynta under denna tid.

Enkla och dubbla brevkort

Till att börja med fanns endast s k enkla brevkort men redan den 1 januari 1873 utkom två s k dubbla brevkort, liksom de enkla i valörerna 6 (+6) respektive 10 (+10) öre. Det dubbla brevkortet bestod av två delar som hängde samman i vänstermarginalen. Meningen var att mottagaren skulle kunna returnera det s k svarkortet till avsändaren utan att betala något porto. De dubbla brevkorten hade hela tiden sådana utgavs dubbelt brevkortsporto.

Möjligheten att skicka dubbla brevkort i den internationella posttrafiken infördes i Sverige den 1 april 1883. Samtidigt utkom två nya dubbla brevkort (10+10 respektive 15+15 öre) i det nya formatet 14×9 cm. Det var dock endast möjligt att skicka sådana brevkort för 10-öres porto till UPU:s grundarländer, dvs staterna i Europa, USA och Egypten. Dessutom fick de för 15-öres porto skickas till en del länder i Sydamerika samt till holländska och portugisiska kolonier. Den 1 april 1886 blev det möjligt att skicka dubbla brevkort till samtliga länder inom UPU och den 1 januari 1895 utsträcktes detta till att gälla alla länder i världen.

Dubbla brevkort förekom i Sverige fram till i början av 1970-talet. De upphörde internationellt i och med att UPU gjorde dem ogiltiga fr o m den 1 juli 1971. Dock fick de användas inrikes fram till den 1 september detta år.

De dubbla brevkortens upplagor var avsevärt lägre än upplagorna för de enkla. Av de första 10-öres såldes ca 12 000 och av de 6-öres ca 87 000 under kurseringstiden. Av 15-öres dubbla brevkort såldes endast ca 8 000 under åren 1883–89. En-

dast fem korrekt använda sådana brevkort är kända från dessa år. Däremot förekom det ganska ofta att den tidens filatelister använde 15-öres dubbla brevkort för brevväxling med varandra, även inom de nordiska länderna.

Jubileumsbrevkort

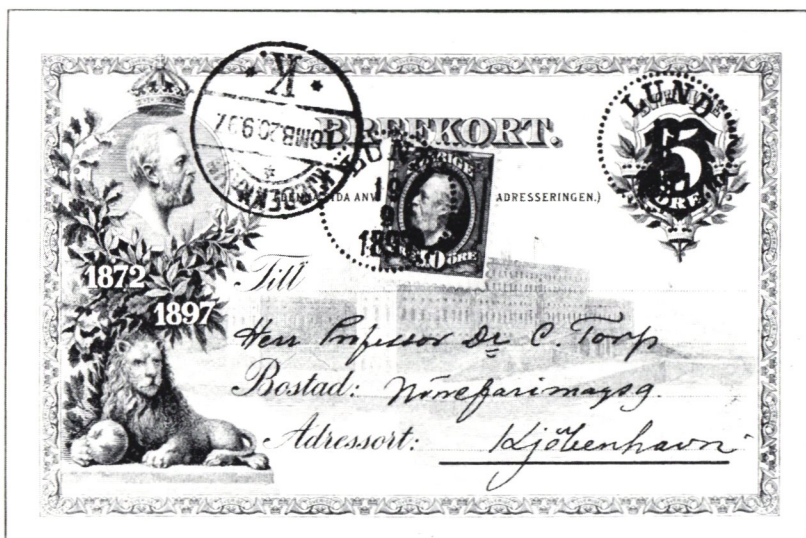
Den 18 september 1897 utkom vårt första jubileumsbrevkort i samband med att Oscar II firade sitt 25-årsjubileum som regent. Detta brevkort var endast tillåtet för inrikes bruk, eftersom UPU vid kongressen i Washington 1897 hade bestämt att jubileumsfrankotecken inte fick användas i den internationella postutväxlingen.

Jubileumsbrevkortet från 1897 hade alltså ingen frankeringsgiltighet när det sändes utom Sverige. Det behandlades därför som brev och fick följaktligen frankeras med 10 öre till Danmark och Norge samt med 20 öre till andra länder än dessa. Dock följdes denna regel inte särskilt väl; det finns gott om jubileumsbrevkort, tilläggsfrankerade med 5 öre, sända till utlandet utan lösenbeläggning. Däremot är det sällan man ser korrekt frankerade jubileumsbrevkort sända utrikes!

Förbudet mot jubileumsfrankotecken i den internationella postutväxlingen avskaffades av Madridkongressen genom beslut som trädde i kraft den 1 januari 1922. Det dröjde dock fram till år 1925, innan Sverige återigen utgav jubileumsbrevkort. De kort som utgavs till minne av posthusinvigningen i Göteborg och till det eumeniska mötet i Stockholm, båda i valören 10 öre, kunde därför sändas utrikes med tilläggsfrankering av 10 öre fram till den 1 oktober 1925 och 5 öre därefter.

Brevkort till Utomeuropa

Som tidigare framhållits kunde brevkort endast sändas mellan Världspostföreningens grundarstater fr o m den 1 juli 1875. De första utomeuropeiska länderna (bortsett från grundarländerna Egypten och USA) som gick med i UPU var de franska kolonierna och några brittiska: Aden,

1897 års jubileumsbrevkort, använt till Danmark. Detta brevkort fick endast användas inrikes, såvida det inte frankerades som brev. Till utlandet skulle inte valörstämpeln räknas utan kortet skulle tilläggsfrankeras med brevportot (som var 10 öre till Danmark under tiden 1.4 1885–31.5 1918).

Burma och Hindostan. Detta inträffade den 1 juli 1876. Från 1877 tillkom holländska och portugisiska kolonier samt ytterligare några brittiska. Brevkort till samtliga dessa fick portotsatsen 20 öre.

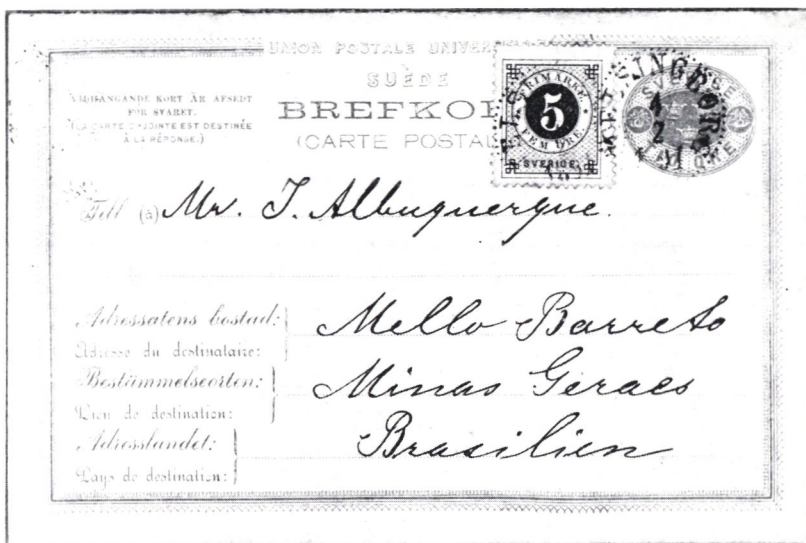
Något 20-öres brevkort utgavs aldrig utan 10-öres brevkort fick tilläggsfrankeras med 10 öre till de utomeuropeiska län-

terna inom UPU. Sådana tilläggsfrankerade brevkort är sällsynta – mindre än 10 är kända från denna period mellan 1876 och 1879.

Den 1 april 1879, när UPU:s beslut från Pariskongressen trädde i kraft, infördes 15 öre som brevkortsporto till utomeuropeiska länder (utom Egypten, Canada och

10-öres brevkort från 1893, använt till ett utomeuropeiskt land inom UPU (Argentina), till vilket portot var 15 öre fram till 1895. Felande porto, 6 1/4 centimes, är markerat med blyerts.

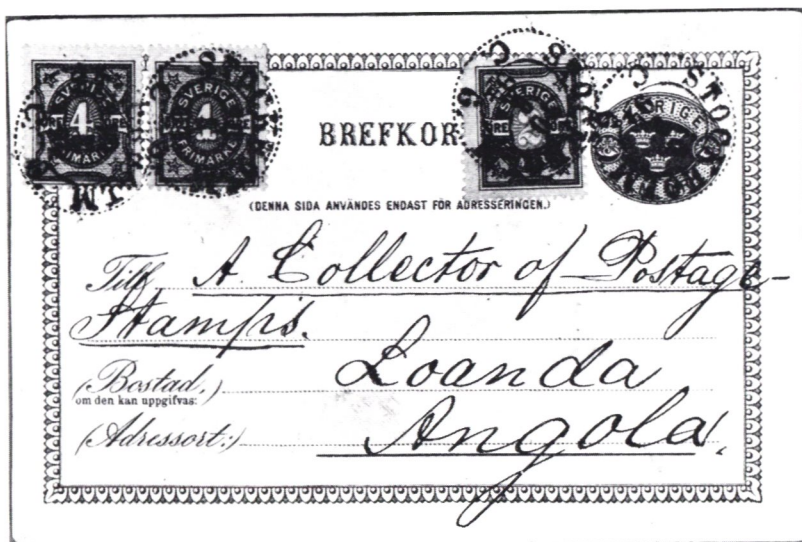

Dubbelt 10-öres brevkort som utkom den 1 april 1883, använt år 1891. Det var egentligen avsett för brevväxling med UPU:s grundarländer men kunde användas till utomeuropeiska länder inom UPU om det som här tilläggsfrankerades med 5 öre.

USA). I anslutning härtill utgav Sverige den 1 maj 1879 ett enkelt 15-öres brev-kort. Detta såldes under åren 1879–1894 i ca 25 000 exemplar.

Som tidigare nämnts var det inte tillåtet att skicka dubbla brev kort till ett antal utomeuropeiska länder förrän den 1 april 1883 och till samtliga inom UPU fr o m den den 1 april 1886.

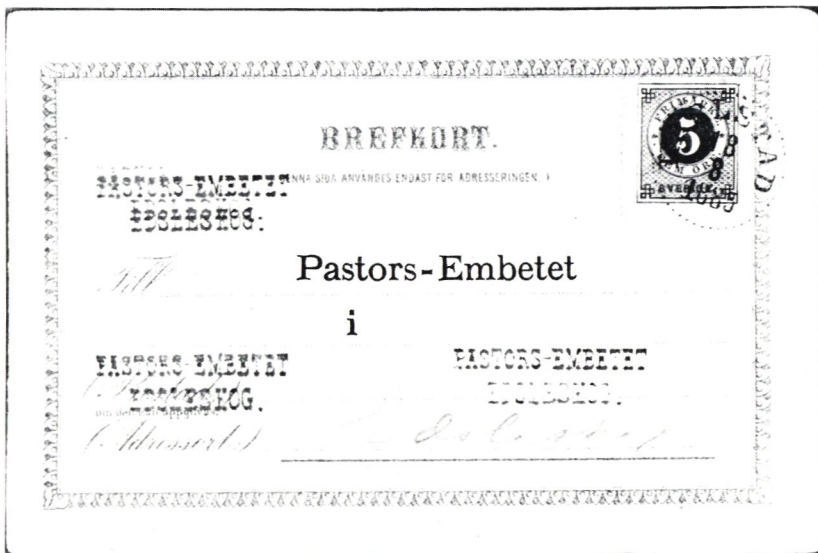
Det dröjde till den 1 januari 1895 innan det blev tillåtet att skicka brev kort – både enkla och dubbla – till alla länder i världen, inklusive sådana som ännu inte var medlemmar i UPU. Portot sjönk då från 15 till 10 öre, ett porto som förblev oförändrat tills det chockhöjdes den 1 februari 1921 till 25 öre. Dock dröjde det till den 9 maj 1921 innan ett officiellt brev kort med

Ett officiellt 5-öres brev kort till Angola från år 1894, tilläggsfrankerat med 10 öre för att motsvara portot till utomeuropeiska länder inom UPU fram till år 1895.

Ett 6-öres brevkort som använts efter den egentliga kurseringstiden genom att det tilläggsfrankerats med 4 öre för att motsvara 10-öresportot till UPU:s grundarländer.

Privattryckt dubbelt inrikes brevkort från år 1885, en ytterst ovanlig försändelsekategori.

denna valör utkom, både i enkel och dubbel version.

Privattryckta brevkort

Den 1 januari 1877 blev det tillåtet att använda privattryckta brevkort. Förutsättningen var dock att de trycktes med samma text och hade samma format som de

officiellt utgivna. De fick endast användas i den inrikes posttjänsten. Eftersom det inrikes brevkortsportot vid detta datum sänktes till 6 öre, blev sådana kort frankerade med 6 öre Ringtyp, tandning 14. Det förn tidigast kända sådant brevkort är stämplat i mars 1877.

I och med UPU:s kongress i Lissabon

år 1885 blev det tillåtet att använda privattryckta brevkort i den internationella postutväxlingen. Bestämmelsen trädde i kraft den 1 april 1886. Det var däremot tillåtet att använda ett officellt brevkort, om det tillägsfrankerades med frimärken upp till det korrekta portot (t ex 6-öres brevkort + 4 öre Ringtyp).

Även privattryckta, dubbla brevkort tilläts inrikes fr o m år 1877. Sådana är emellertid ytterst sällsynta, varför här endast kan visas ett från 1885 med 5 + 5 öre Ringtyp, tandning 13.

De privattryckta brevkorten användes under de första 10 åren i huvudsak för affärsmeddelanden. Det var fortfarande mer vanligt att privata meddelanden sändes i tillslutna brev.

År 1887 började man i Sverige tillverka de första vykort. Vyerna bestod i regel av stadsbilder. Den första staden som avbildades på vykort var Uppsala – de för-

Ett vykort från Uppsala år 1887, det första året då vykort började användas i Sverige. Kortet är frankerat med dåtidens brevkortsporto, dvs 5 öre.

sta korten därifrån är poststämplade i januari 1887. Endast en del av bildsidan upptogs av vyn och resten var avsedd för skriftliga meddelanden. Adressidan utformades på samma sätt som andra privattryckta brevkort.

Delade brevkort

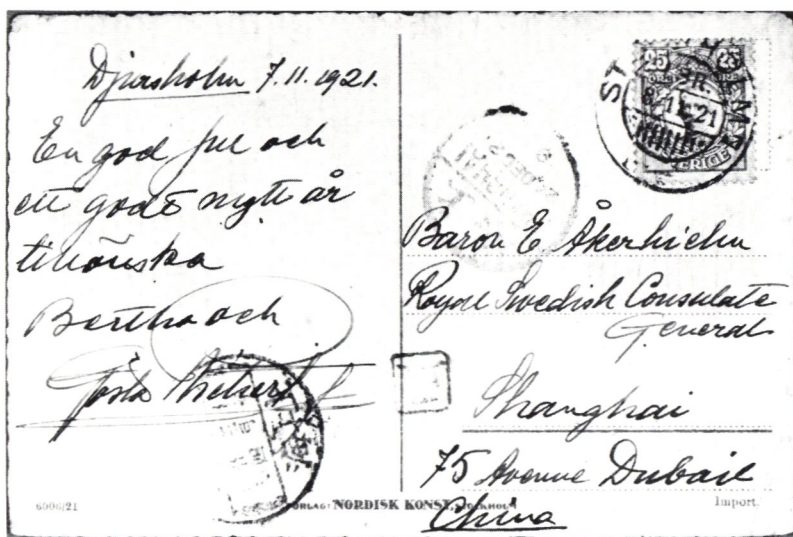
Under 1900-talets första år skedde en explosionsartad utveckling när det gällde antalet vykort. Toppåren representeras av 1903 och 1904, då inte mindre än 43 miljoner vykort per år postbehandlades. Därefter sjönk antalet något för att åren 1917 och 1918 återigen vara uppe i nästan lika stora tal. Inte bara stadsvyer utan även gratulationskort, jul-, nyårs-, påsk-, pingst- och midsommarkort lanserades efterhand. Vykortsföreningar bildades och det blev vanligt att man bytte vykort även över gränserna.

Efterhand växte även bilden ut och täckte så småningom hela det utrymme som tidigare hade varit reserverat för skriftliga meddelanden. Då uppstod tanken att adressidan kunde delas i två halvor så att meddelanden kunde skrivas till vänster och mottagarens namn och adress till höger.

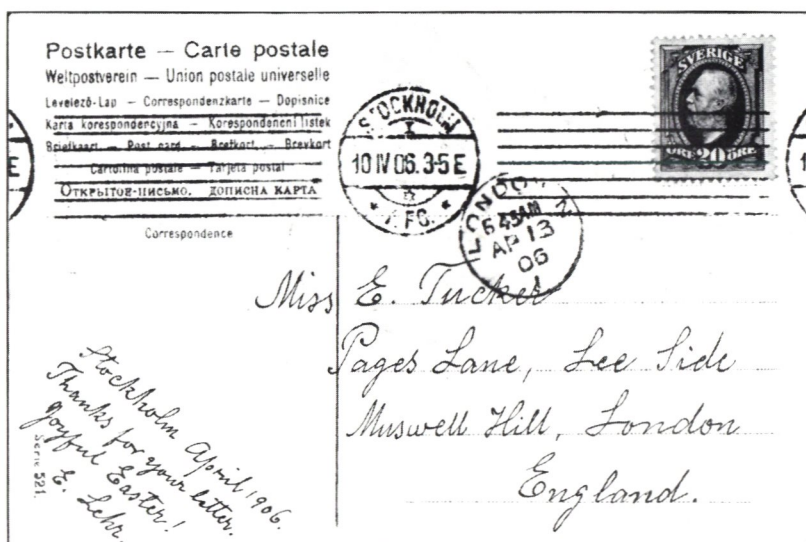
Idén om det s k delade brevkortet lanserades av den tyska tryckaren Hartmann år 1901. Den blev godkänd i England år 1902, i Frankrike 1903, i Ryssland och Norge 1904 samt i Sverige och Tyskland år 1905. Fortfarande var dock inte delade brevkort godkända i den internationella postutväxlingen.

Det var världspostkongressen i Rom år 1906 som godkände de delade brevkorten fr o m den 1 oktober 1907. Tidigare hade delade brevkort fått frankeras som brev enligt vidstående illustration.

Förbudet mot att skicka delade brevkort för brevkortsporto vållade en del problem för den vykortsskrivande allmänheten. Man ser t ex relativt ofta lösenbelagda, delade brevkort, stämplade åren 1905–1907. Speciellt till USA, som inte heller inrikes accepterade nymodigheten

Brevkort till Kina år 1921, året då det utrikes brevkortsportot chockhöjdes från 10 till 25 öre.

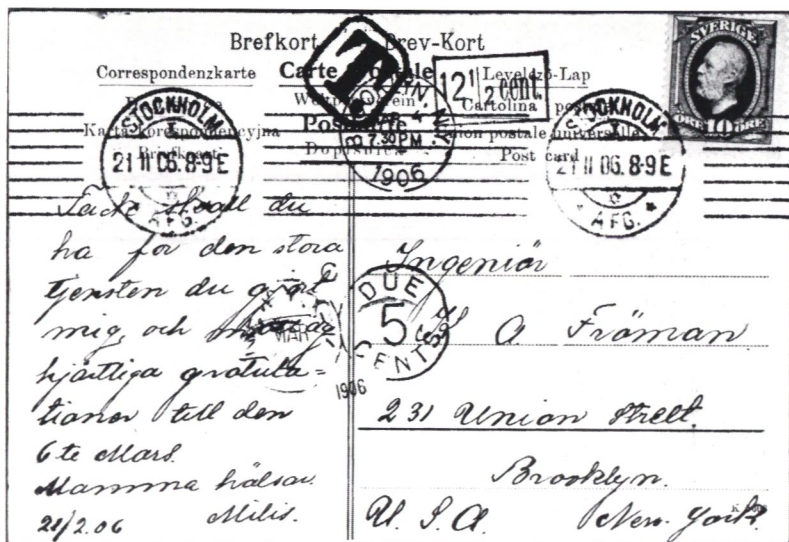
S k delat brevkort, sänt till England innan UPU-kongressen i Rom godkände dessa kort fr o m den 1 oktober 1907 och därför frankerat som brev med 20 öres porto.

förrän oktober 1907, lösenbelades brevkorten under denna tid. Sådana brevkort är därför inte så ovanliga, medan med brevporto korrekt frankerade brevkort är sällsynta.

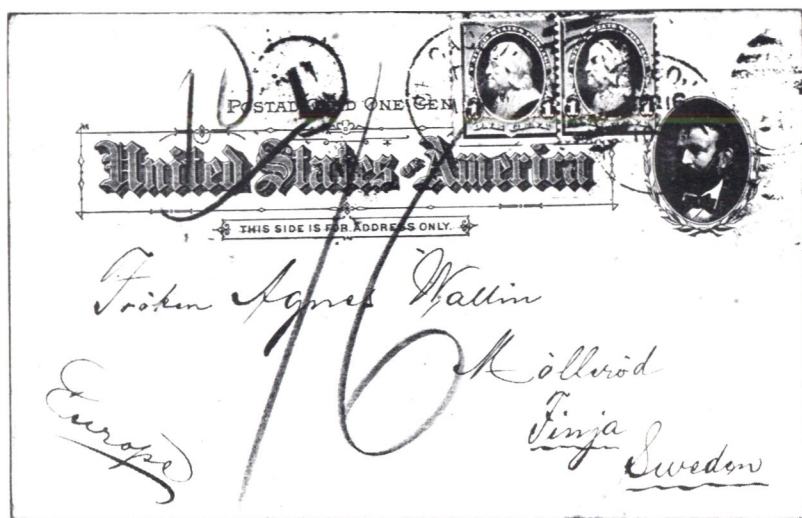
Reglementariska bestämmelser

De första reglerna för hur brevkort skulle vara utformade kom den 29 november

1876, då kungörelsen om s k enskilda brevkort publicerades i cirkulär nr 43. I kungörelsen redovisas att dessa brevkort skulle vara av samma storlek som postverkets (4,1×2,9 tum = 122×87 mm), att de skulle tillverkas av styvt papper med om möjligt samma storlek som de officiella samt att de på adressidan skulle ha samma text som dessa. Dessa bestämmelser upprepades i 1881 års poststadga, med undan-

S k delat brevkort, sänt till USA i februari 1906 med ordinarie brevkortspporto och lösenbelagt med 5 cents, dvs dubbelt felande belopp upp till brevportot.

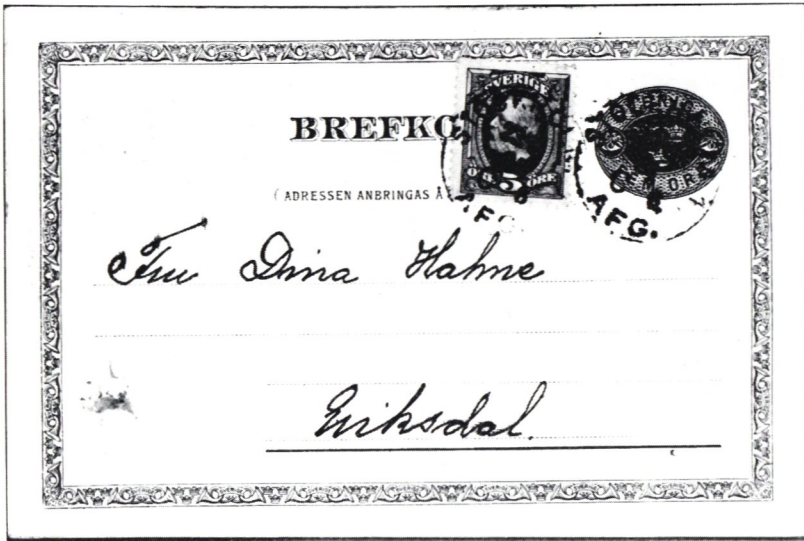

Ett brevkort från USA med måtten 15,5x9,5 cm och alltså större än av UPU godkända 14x9 cm och därför lösenbelagt med dubbelt felande belopp upp till brevportot.

tag för att storleken nu skulle vara 14x9 cm.

I 1887 års poststadga tillkom ett par nya bestämmelser: brevkortets framsida fick inte användas till något annat än mottagarens adress; dock fick avsändaren med en stämpel ange sitt namn och adress. Dessutom angavs att man inte fick foga något till brevkortet utom frankeringen.

I enlighet med den sistnämnda regeln fick man inte klistra något annat papper, t ex ett fotografi, på brevkortet, om man ville få det befordrat som brevkort. Ett sådant brevkort med påklistrat fotografi – inte så ovanligt vid denna tid – blev taxerat som brev. Regeln uppmärksammades dåligt bland allmänheten, varför det finns en hel del lösenbelagda brevkort med på-

Fram- och baksida till ett inrikes brevkort från 1904 som fått frankeras som brev eftersom ett foto klistrats på – något som blev tillåtet 1907.

klistrade fotografier eller andra former av illustrationer. Runt sekelskiftet blev det vanligt att förse vykort med påklistrade fickor för hopvikta minivykort, och även dessa skulle frankeras med brevporto.

I 1892 års poststadga (i kraft den 1 augusti 1892) tillkom regeln att mottagarens adress också fick anbringas på en påklistrad etikett, som dock inte fick överstiga måtten 5×2 cm. Man fick också lov att trycka vignetter och annonser på brevkort-

tets baksida. I fråga om enskilda, dubbla brevkort specificerades särskilt att den första hälften skulle ha orden "Med betaldt svar" och andra hälften ordet "Svar" tryckta på kortet.

Den 1 december 1899 trädde nästa allmänna poststadga i kraft och med den också ett par nya bestämmelser om de dubbla brevkorten: avsändaren fick rätt att på svarsdelen ange sitt namn och sin adress, både med handskrift eller med en

påklustrad etikett. De båda delarna av ett dubbelt brevkort skulle vara vikta över varandra men fick inte tillslutas på något sätt.

I enlighet med överenskommelsen vid UPU-kongressen i Washington infördes nu regeln att brevkort till utlandet (utöver Danmark och Norge) borde föras med texter på franska: "Carte postale", "Carte postale avec réponse payée" resp "Carte postale - réponse" (Brevkort, Brevkort med betalt svar resp Brevkort - svar).

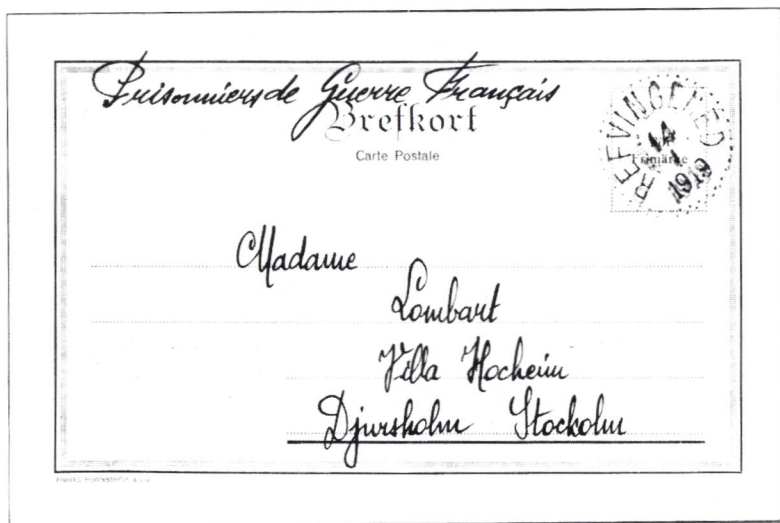
Nästa allmänna poststadga trädde i kraft den 1 oktober 1907. Nu blev det tillåtet att för brevkortsporto befördra delade brevkort om minst hälften av framsidan reserverades för mottagarens namn och adress, frankering och postala anteckningar. Nu blev det också tillåtet att "å baksidan och framsidans vänstra del anbringa vignetter eller fotografier å mycket tunt papper, under villkor att de äro helt och hållet fastsittande vid kortet". Slutligen infördes, i enlighet med beslutet på UPU:s kongress i Rom, ett minimimått på brevkort, nämligen 10×7 cm.

Portofrihet för försändelser till och från krigsfångar och i neutralt land internerade militärer hade införts redan vid UPU-kongressen i Rom år 1906. I Sverige blev

det emellertid inte aktuellt med portofria försändelser, t ex brevkort, förrän besättningen på det tyska krigsfartyget Albartross internerades på Gotland år 1915. Mot slutet av första världskriget kom det ånyo till stånd interneringar av utländsk militär personal i Sverige, vilket nedanstående ofrankerade brevkort från en fransk internerad bär vittnesbörd om.

1918 års poststadga - i kraft den 1 juli 1918 - innehöll få nyheter när det gällde brevkort. Adressatens namn och adress fick nu anges på en remsa "vid dess nedre långsida sammanhängande, mot kortets framsida uppvikt, under förutsättning att denna remsas bredd ej överstiger hälften av brevkortets bredd och att remsan är helt och hållet fastklustrad vid brevkortet". Användningen av skrivmaskiner hade tydligen framtvingat en sådan nyordning! Det ska kanske tillfogas att reglerna för hur ett brevkort skulle se ut inte gällde kort för värnpliktigs mönstringsanmälan eller kort för inkallelse till krigstjänstgöring.

Madridkongressen 1920 medförde inte några revolutionerande nyheter när det gällde brevkorten. 1922 års poststadga, som trädde i kraft den 1 januari, innehöll endast en ny bestämmelse, nämligen att

Ett inrikes brevkort som befordrats portofritt eftersom det avsänts av en fransk krigsfånge som internerats i Revingehed.

man inte fick fästa varuprov eller liknande föremål vid brevkortet. Det upprepades dock att vignetter, fotografier, etiketter, adressremсор och pappersblad fick fästas på kortet under förutsättning att dess karaktär av brevkort inte ändrades.

När 1925 års allmänna poststadga utkom – i kraft den 1 oktober – innehöll den en ny bestämmelse om brevkortets maximimått: det fick nu göras upp till formatet 15×10,5 cm i enlighet med Stockholmskongressens beslut. Egentligen angavs maximilängden till 14,8 cm, men i en fotnot tillfogades att kort som var mellan 14,8 och 15 cm likväl fick behandlas som brevkort. I fråga om dubbla brevkort stadgades, att två sammanfästade enkla brevkort inte godkändes som ett dubbelt.

Brevkort med framsidan helt eller delvis indelade i rutor, i vilka man avsåg att efterhand tillföra nya adresser, fick inte postbefordras. På detta sätt hindrades att frimärks- och vykortssamlare kunde skicka brevkort jorden runt för endast ett porto.

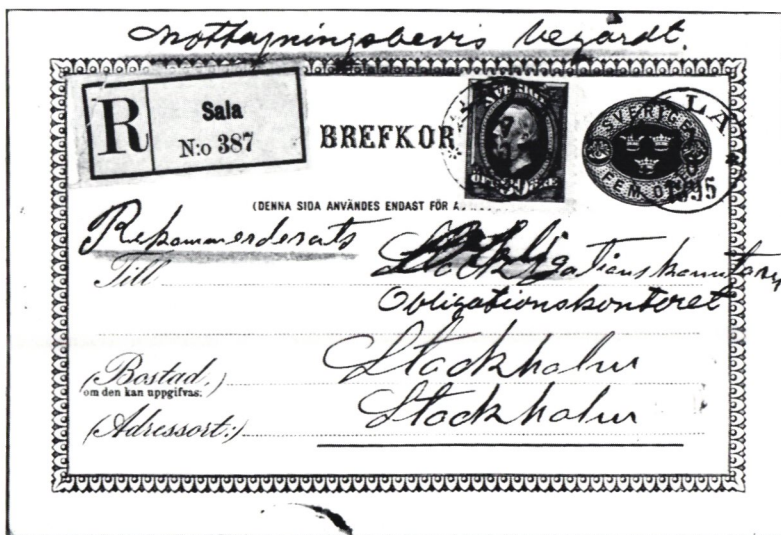
Tilläggstjänster

Brevkort till utlandet fick *rekommenderas*

i enlighet med UPU:s första fördrag, vilket som bekant trädde i kraft den 1 juli 1875. Möjligheten att rekommendera inrikes brevkort infördes den 1 januari 1877. Eftersom mottagningsbevis kunde begäras på rekommenderade försändelser, var det också möjligt att begära mottagningsbevis på ett rekommenderat brevkort från dessa datum.

Möjligheten att begära *postförskott* på ett brevkort infördes den 1 juli 1892. Då blev det tillåtet att begära postförskott på både vanliga och rekommenderade brevkort till Danmark och Norge samt på rekommenderade brevkort till Belgien, Italien, Luxemburg, Rumänien, Schweiz, Tyskland, Ungern och Österrike. Inrikes infördes rätten att begära postförskott på brevkort (även rekommenderade) den 1 augusti 1892.

Postförskottsbeloppet fick uppgå till högst 100 kr fram till den 1 november 1899, då det tillåtna beloppet höjdes till 500 kr. Den 1 november 1909 ökades beloppet till 1 000 kr. Postförskott på utrikes rekommenderade brevkort maximerades till 500 francs (= 360 kr) enligt beslut av 1891 års UPU-kongress. Detta belopp

Inrikes rekommenderat brevkort på vilket begärts mottagningsbevis år 1895, samma år som reketiketterna togs i bruk i Sverige. Brevkortsportot var 5 öre, rekavgiften 20 öre och avgiften för mottagningsbeviset 10 öre.

Ett 5-öres brevkort från år 1889, på vilket begärts postförskott med högsta tillåtna belopp, dvs 100 kr. Eftersom postförskott endast kunde begäras på brev och paket före 1892, har kortet tillägsfrankerats med dels 5 öre upp till brevpportot och dels med postförskottsavgiften, 30 öre.

steg till 1 000 francs den 1 januari 1899 då Washingtonkongressens beslut trädde i kraft.

Expressutdelning av brevkort blev tillåten redan då vår första poststadga trädde i kraft den 1 januari 1873. Däremot var det inte möjligt att skicka expressbrevkort till utlandet förrän den 1 april 1886. Det var

dock endast till Norge (Kristiania, Bergen och Trondhjem), Danmark och Tyskland som expressbrevkort fick skickas. Först den 1 maj 1913 infördes möjligheten att skicka expressbrevkort till de flesta länder i världen.

Luftpostbefordran av brevkort (för tillägsavgiften 10 öre) blev möjlig den 12

Det f n tidigast kända expressbrevkortet till utlandet, sänt till Danmark år 1887. Expressutdelning av brevkort till utlandet kunde begäras först den 1 april 1886 och då endast till Danmark, Norge och Tyskland.

Brevkort sänt med den första reguljära svenska luftpostlinjen Malmö–Warnemünde, vilken trafikerades mellan den 12 augusti och den 16 oktober 1920. Brevkortet har tilläggsfrankerats med ett 10-öres luftpostfrimärke, motsvarande luftposttillägget.

augusti 1920, då den första reguljära flygpostlinjen mellan Malmö och Berlin öppnades. Samtidigt utkom en särskild etikett med rött tryck på blå botten. Den 18 september detta år utkom särskilda luftpostfrimärken i valörerna 10, 20 och 50 öre.

Inrikes lösenbestämmelser

Till en början fick brevkort endast befordras om de var till fullo frankerade. Det var dock inte tillåtet att tilläggsfrankera ett 6-öres brevkort, avsett för lokal befordran, så att det kunde sändas inrikes.

När privattryckta brevkort blev tillåtna 1877, gällde denna regel fortfarande; dock infördes regeln att ett brevkort som lagts på brevlåda ofrankerat eller otillräckligt frankerat skulle lösenbeläggas som om det hade varit ett brev. Ett ofrankerat brevkort blev lösenbelagt med 12 öre plus den sk aviseringsavgiften på 6 öre. Ett ofullständigt frankerat brevkort lösenbelades med felande belopp upp till brevpottot plus aviseringsavgift.

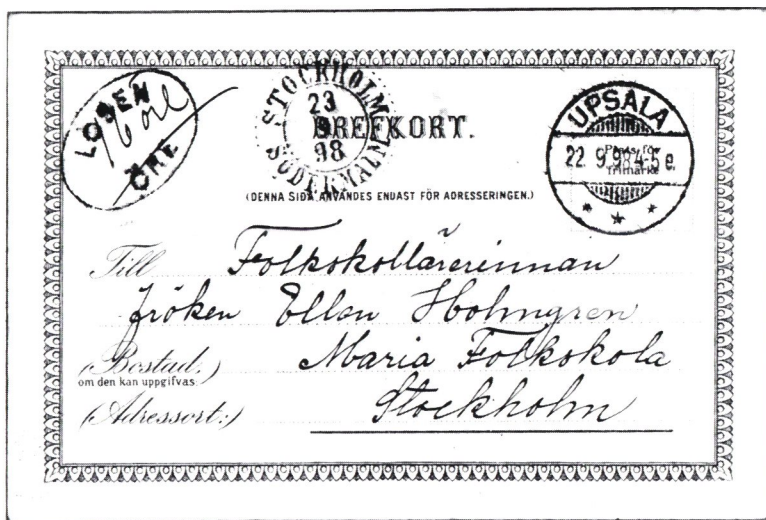
Privattryckta brevkort som inte uppfyllde kraven på format, papperets beskaffenhet eller textutformning som de officiella togs inte emot till postbefordran, om

de inte var frankerade som brev. Detta gällde också för brevkort som återfunnits i brevlådor.

Bestämmelsen upphörde att gälla den 1 augusti 1892, då helt ofrankerade brevkort fick skickas enligt beslut på UPU-kongressen i Wien 1891. De blev dock lösenbelagda med felande belopp upp till brevpottot, plus aviseringsavgift. Om mottagaren skriftligt förbundit sig att utlösa ofrankerade eller delvis frankerade lokala brevkort, utgick dock ingen aviseringsavgift.

Helt ofrankerade brevkort fick alltså skickas från den 1 augusti 1892. Om de var lokala blev de lösenbelagda med det lokala brevpottot, 5 öre, plus aviseringsavgift, 6 öre. Inrikes ofrankerade brevkort lösenbelades på motsvarande sätt med 10+6 öre. Sådana helt ofrankerade brevkort från 1890-talet är mer sällsynta än man skulle kunna tro. Detta gäller speciellt inrikes skickade kort med 16 öres lösen.

Den 1 december 1899, då nästa allmänna poststadga trädde i kraft, ändrades lösenbestämmelserna ånyo. Nu avskaffades aviseringsavgiften och ofrankerade eller

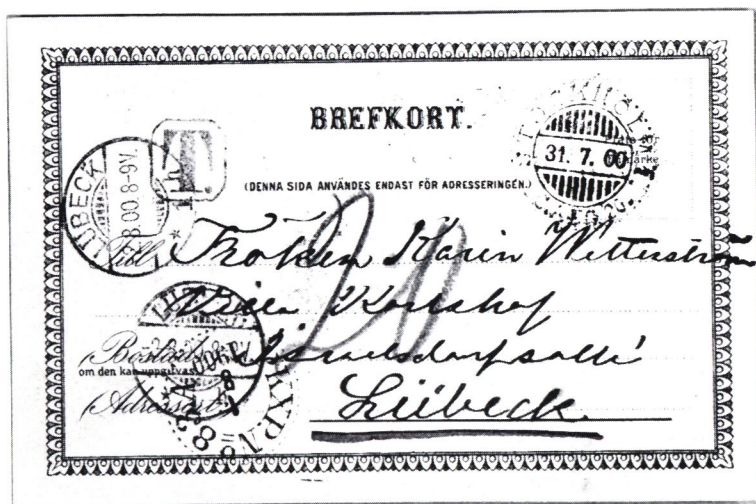

Från och med den 1 juli 1892 blev det tillåtet att skicka helt ofrånkerade brevkort, om mottagaren erlade brevportot i lösen. För ett inrikes brevkort tillkom den s k aviseringsavgiften med 6 öre, vilket detta brevkort från 1897 bär vittne om.

otillräckligt fränkerade försändelser lösenbelades med dubbelt felande belopp. Ett ofrånkerat brevkort, antingen lokalt eller inrikes, blev nu lösenbelagt med 10 öre. Liksom tidigare gällde regeln, att endast felande belopp skulle erläggas av adressat som skriftligen förbundit sig att lösa ut lokala försändelser.

Skulle ett brevkort (delvis fränkerat eller helt ofrånkerat) vara försett med an-

teckning om postförskott eller rekommendation, lösenbelades det med dubbelt felande brevportsporto plus avgiften för tilläggstjänsten. Det kan också noteras att eftersända brevkort som varit otillräckligt fränkerade och därför lösenbelagts – eller som lösenbelagts för att de eftersänts från ett lokalt postkontor till ett inrikes – kunde återfås av avsändaren endast om lösenbeloppet betalades.

Ofrånkerat brevkort till utlandet från år 1900. Ett sådant blev lösenbelagt med dubbelt felande brevportsporto fr o m den 1 januari 1899.

Utrikes lösenbestämmelser

När UPU bildades infördes till en början bestämmelsen att brevkort, som inte var fullständigt frankerade, heller inte befordrades. Det var alltså inte tillåtet att skicka delvis frankerade brevkort internationellt. Denna bestämmelse upphävdes den 1 april 1879, då nästa världspostkongressbeslut trädde i kraft.

Vid Wienkongressen 1891 – vars beslut började gälla den 1 juli 1892 – blev man överens om att även helt ofrankerade brevkort skulle få skickas utrikes. Lösenbeloppet skulle motsvara brevportot, vilket för Sveriges del blev detsamma som dubbelt felande belopp, dvs 20 öre, till de europeiska länderna, Egypten, Canada och USA. Till utomeuropeiska länder, som hade gått in i UPU, var däremot brevkortsportot 15 öre och brevportot 40 öre. Det senare blev alltså lösenbeloppet för ett ofrankerat brevkort från dessa länder.

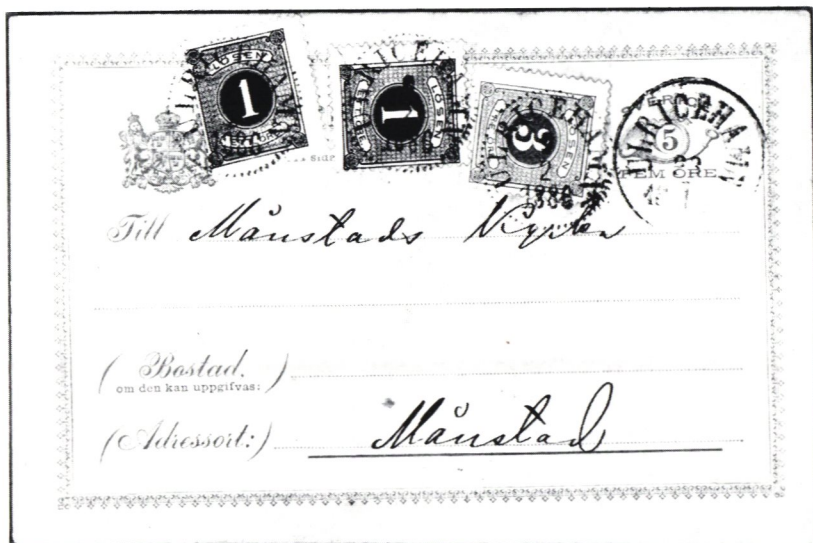
Från och med att Washingtonkongressens beslut trädde i kraft den 1 januari 1899 blev lösenbeloppet för ofrankerade respektive delvis frankerade brevkort det

dubbla av det felande beloppet. Denna regel gällde ända tills vi fick nya lösenbestämmelser efter Madridkongressen. Då infördes en minimilösenavgift på 30 centimes, vilket i Sverige översattes med 25 öre, att gälla från den 1 juli 1921. Minimibeloppet sänktes den 1 oktober 1925 till 5 öre.

Tjänstebrevkort

Samtidigt med att tjänstefrimärken kom ut i Sverige den 1 januari 1874 utkom också särskilda officiella tjänstebrevkort i valörerna 6 och 10 öre. Nya tjänstebrevkort utkom sedan varje år som portoändringar inträffade, nämligen 1885, 1918 och 1919. Mellan 1885 och 1918 utkom dessutom tre olika 5-öres tjänstebrevkort.

Tjänstebrevkorterna upphörde att gälla (liksom tjänstefrimärkena) med utgången av juni månad 1920. Några dubbla tjänstebrevkort utkom aldrig. Däremot var det tillåtet att även använda privattryckta tjänstebrevkort som alltså frankerades med tjänstefrimärken. Speciellt under 1910-talet var detta vanligt förekommande.

Inrikes tjänstebrevkort som sänts två gånger. På baksidan finns ett tryckt meddelande som skulle läsas upp i kyrkan. När prästen gjort detta, signerade han kortet och returnerade det men glömde att sätta på nytt porto. (Returadressen är utsuddad). Kortet blev därför lösenbelagt med felande porto, 5 öre. Lösenfrimärken på tjänsteförsändelser är sällsynta.

Det hände ibland att tjänstefrimärkena tog slut på en postanstalt och inte kunde levereras då en tjänstebrevsrättsinnehavare rekviderade frimärken. Vid sådana tillfällen levererades ordinarie frimärken. Då och då ser man därför "blandfrankeringsar" mellan tjänstefrimärken, speciellt de små, och Lilla riksvapnet eller Gustaf V i medaljong.

För tjänstebrevkortet gällde i regel samma reglementariska bestämmelser som för vanliga brevkort. Ett undantag är dock värt att notera, nämligen lösenbestämmelserna. Ofrankerade eller delvis frankerade tjänstebrevkort lösenbelades med endast

felande porto. Någon aviseringsavgift utgick inte heller.

Portosatser

Portosatserna för brevkort ändrades i regel samtidigt med portosatserna för övrig brevpост. Efter 1919 ändrades dock brevkortsportot, speciellt det inrikes, mera sällan. Länge var det inrikes brevkortsportot detsamma som det lokala brevpостot, en regel som bröts först år 1951. Utrikes brevkortsporto var före år 1921 i regel halva brevpостot. Brevkortsportot framgår av nedanstående tabell.

Brevkortsportot 1872–1925

Från	S	DK	N	UPU:s 2:e grupp (motsv)	UPU:s 3:e grupp (motsv)	Dubbla brevkort
1.1 1872	12	12	12	—	—	—
1.1 1873	6/10 ¹	12	12	—	—	12/20 ¹
1.7 1875	6/10 ¹	10	10	10	—	12/20 ¹
1.7 1876	6/10 ¹	10	10	10	20 ²	12/20 ¹
1.1 1877	6	10	10	10	20 ²	12
1.7 1877	6	6	6	10	20 ²	12
1.4 1879	6	6	6	10	15 ³	12 ⁴
1.4 1883	6	6	6	10	15 ³	12 ⁴ 20 ⁵ /30 ⁵
1.1 1885	5	6	5	10	15	10/12/20 ⁵ /30 ⁵
1.4 1885	5	5	5	10	15	10/20 ⁵ /30 ⁵
1.1 1895 ⁷	5	5	5	10	10	10/20
				Övriga utlandet		
1.6 1918	7	7	7	10		8+7/20
1.7 1919	10	10	10	10		20
1.2 1921	15	15	15	25		30/50
	Norden inkl SF					
1.6 1922		15		25		30/50
1.10 1922		15		20		30/40
1.8 1924		10		20		20/40
1.10 1925		10		15		20/30

¹ Lokalt 6 resp 12 och inrikes 10 resp 20.

² Hindostan, Brittiska Burma, Aden samt alla franska kolonier. 20-öresportot gällde till alla utomeuropeiska länder som gick med i UPU från 1.7 1876 fram till 31.3 1879.

³ Franska, spanska, holländska, portugisiska kolonier i Utom-Europa. Argentina, Brasilien, Japan, Danska Västindien från 1.7 1883 samt senare tillkommande utomeuropeiska medlemmar i UPU.

⁴ 12 öre (10 öre från 1.1 1885) till Norge; 12 öre till Danmark 1.7 1885-31.3 1885.

⁵ Länder i Europa utom Ryssland med Finland, Grekland, Malta samt Island (det senare från 1.7 1883).

⁶ Argentina, Chile, Columbia, Honduras, Liberia, Ned kol, Paraguay, Persien, Porto-Rico, Port kol, Salvador, San Domingo och Uruguay. Till Danska Västindien 30 öre från 1.7 1883. Till samtliga länder i UPU:s 3:e grupp från 1.4 1886.

⁷ Brevkort till utomeuropeiska länder utom UPU var inte tillåtna före detta datum.

Statistik

Svenska postverket publicerade mellan åren 1864 och 1911 åtskillig postal statistik i publikationen "Bidrag till Sveriges officiella statistik. Postverket" vilken utkom varje år. Efter år 1911 byter den namn till "Postverket". Det finns bl a detaljerad statistik över antalet försändelser av olika slag, både inrikes och utrikes i dessa båda publikationer. Siffrorna är dessutom uppdelade på varje postkontor i landet.

År 1872, då vårt första brevkort började användas, finns tyvärr ingen statistisk uppgift om antalet brevkort. Det kan dock vara anledning att förmoda att antalet understeg de 11 021, som enligt statistiken skickades år 1873. Denna siffra steg år 1874 till 12 396. Någon särredovisning för brevkort till Danmark och Norge finns dock inte.

År 1875 blev det möjligt att skicka brevkort även till övriga länder som blivit medlemmar i UPU. Detta första år sändes 10 000 brevkort utrikes och samma år uppgick antalet inrikes kort till knappt 43 000, varav antalet dubbla brevkort uppgick till 2 400.

Nästpåföljande år är det första för vilket

de dubbla brevkorten särredovisas även till utlandet. År 1876 sändes således enligt statistiken 78 dubbla brevkort till utlandet, samtidigt som 988 sändes inrikes. Året därpå redovisas 260 stycken. Siffrorna är högst förvånande, eftersom dubbla brevkort blev tillåtna till utlandet (=Norge) först den 1 april 1879. Detta senare år redovisas 286 dubbla brevkort till utlandet.

Även i fortsättningen redovisas få dubbla brevkort till utlandet. Under de flesta åren fram till 1925 noteras endast undantagsvis mer än 10 000 årligen; flertalet år uppgår de dubbla brevkorten endast till ett par, tre tusen.

Däremot ökade volymen av enkla brevkort i mycket snabb takt, främst beroende på vykorten. Siffran 10 miljoner passerades för de inrikes år 1900 och påföljande år uppgick de utrikes till drygt en miljon. Åren 1903 och 1904 nåddes en höjdpunkt för de inrikes med dryga 43 miljoner, och år 1905 uppgick siffran för de utrikes till ca 2,3 miljoner. Dessa värden uppnåddes inte igen förrän mitten av 1940-talet. I övrigt framgår brevkortsvolymen av följande tabell.

Källförteckning

Allmänna poststadgan 1881, 1887, 1892, 1899, 1907, 1918, 1922 och 1925

Bidrag till Sveriges officiella statistik. Postverket 1873-1910

J Billgren: Sverige och Världspostföreningen 1874-1924. Posttryttaren 1989

De internationella postfördragen 1874, 1885, 1891, 1897, 1906, 1920 och 1924,

Generalpoststyrelsens cirkulär 1871-1925

Postverket 1911-1925

Sveriges frankotecken 1855-1905. Sveriges Filatelistförening, Stockholm 1905

Sverige-Katalogen 1988-89. Specialkatalog över frimärken, försändelser och helsaker utgiven av

Sveriges Filatelist-Förbund.

Brevkortsstatistik åren 1873—1925 (i hela 1 000-tal)

	Inrikes		Utrikes	
	enkla	dubbla	enkla	dubbla
1873	11	—	—	—
1874	12	—	—	—
1875	41	2,4	10	—
1876	70	1,0	17	—
1877	295	4,0	35	0,078
1878	503	14	57	0,260
1879	751	11	89	0,286
1880	1.250	19	125	2,1
1881	1.623	18	158	0,156
1882	2.119	35	197	1,4
1883	2.517	46	212	1,7
1884	2.838	52	270	4,1
1885	3.437	69	316	4,7
1886	3.670	64	327	4,4
1887	4.134	102	264	2,2
1888	4.644	103	313	1,8
1889	4.549	93	303	2,9
1890	4.828	113	354	2,3
1891	5.234	125	366	2,5
1892	5.160	125	383	6,5
1893	5.443	112	384	2,3
1894	6.093	143	421	2,3
1895	6.098	122	452	3,0
1896	6.596	157	479	4,6
1897	7.619	126	544	2,2
1898	7.798	140	634	2,6
1899	8.781	190	741	3,3
1900	10.204	188	846	3,6
1901	17.842	182	1.101	16,4
1902	37.739	269	1.466	3,1
1903	43.423	211	2.016	2,7
1904	43.637	247	2.036	3,7
1905	39.085	487	2.739	2,6
1906	37.959	265	2.099	5,0
1907	37.842	318	2.317	3,8
1908	34.416	376	2.361	3,3
1909	28.546	283	2.441	8,0
1910	34.089	342	2.504	5,2
1911	33.944	363	2.443	4,7
1912	34.753	376	2.470	3,2
1913	34.652	338	2.548	3,0
1914	31.046	411	2.359	2,5
1915	35.595	725	2.143	3,6
1916	35.196	361	2.121	35,1
1917	42.959	561	1.590	5,3
1918	43.071	535	1.183	1,5
1919	39.099	440	1.862	14,0
1920	37.301	445	2.170	4,0
1921	36.369	421	1.758	5,2
1922	35.190	384	1.760	6,2
1923	38.647 ¹		1.764 ¹	
1924	37.351		1.608	
1925	36.510		1.642	

¹ Fr o m år 1923 särredovisas inte de dubbla brevkorten.